

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ****PROBLEMATIC ISSUES OF ENFORCEMENT PROCEEDINGS DURING
THE STATE OF WAR IN UKRAINE**

Шелевер Н.В., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-3641-4910>

Лазур Я.В., д.ю.н., професор,
декан юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-7520-7167>

Гербут В.С., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-6563-3592>

Статтю присвячено висвітленню проблемних питань виконавчого провадження в Україні у зв'язку із введенням воєнного стану. Війна спричинила зміни у законодавстві про виконавче провадження, які хоч і мають тимчасовий характер, проте, на думку автора, спричиняють зниження показників виконавчого провадження в державі. При аналізі законодавства встановлено, що боржник знаходиться у вигіднішому становищі, ніж стягувач, оскільки має ряд тимчасових «пільг» по сплаті своїх боргів. Під час війни взагалі втрачається сенс правосуддя, оскільки рішення суду практично не виконуються. Це становить для України велику загрозу, оскільки наша держава намагається стати повноцінним членом Європейського Союзу (далі – ЄС), однією із вимог до якої є проведення судової реформи, а відповідно і покращення показників виконавчого провадження.

Автор звертає увагу і на те, що більшість заяв до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) подаються саме щодо невиконання судових рішень. Наша держава є лідером за кількістю заяв до ЄСПЛ. На підставі аналізу рішень ЄСПЛ встановлено, що тривале невиконання судових рішень Суд розцінює як негативне явище та порушення права на справедливий суд.

Тому у статті пропонуються певні зміни до чинного законодавства, зокрема запровадження повноцінної системи арешту коштів боржників. Позитивний вплив, на думку автора, має законопроект №9363 щодо цифровізації виконавчого провадження, що передбачає автоматизований арешт коштів на депозитних рахунках боржників.

У статті аналізується позитивний досвід Ізраїлю по виконанню рішень судів. Автор звертає увагу, що Ізраїль, як воююча держава, має не лише найсильнішу армію в світі, але є і лідером у медицині, науці, виконавчому провадженні тощо. Тому доцільним для України є вивчення та запозичення цього позитивного досвіду з метою удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: виконання рішень судів, захист прав людини, ЄСПЛ, війна, суд, виконавче провадження, боржник, стягувач, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

The article is devoted to highlighting problematic issues of enforcement proceedings in Ukraine in connection with the introduction of a state of war. The war has caused changes in the legislation on enforcement proceedings, which, despite their temporal essence, nevertheless, in the author's opinion, cause a decrease in the indicators of enforcement proceedings in the state. When analyzing the legislation, it was established that the debtor is in a more favorable position than the recoverer, as he has a number of temporary «benefits» for paying his debts. During the war, the meaning of justice has generally lost, since court decisions are practically not implemented. This poses a great threat to Ukraine, as our country is trying to become a full member of the European Union (hereinafter referred to as the EU), one of the requirements of which is to put into action judicial reform and, respectively, enhance the indicators of executive proceedings.

The author draws attention to the fact that the majority of applications to the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as the ECHR) are submitted precisely in relation to the non-execution of court decisions. Our state is the leader in the number of applications to the ECHR. Based on the analysis of the judgments of the ECHR, it was established that the long-term non-execution of court decisions is considered by the Court to be a negative phenomenon and a violation of the right to a fair trial.

Therefore, the article proposes certain changes to the current legislation, in particular, the introduction of a full-fledged system of seizure of debtors' funds. According to the author, draft law №9363 on the digitalization of executive proceedings, which provides for the automated seizure of funds on debtors' deposit accounts, has a positive impact.

The article analyzes the positive experience of Israel in the enforcement of court decisions. The author draws attention to the fact that Israel, as a warring state, has not only the strongest army in the world but is also a leader in medicine, science, executive proceedings, etc. Therefore, it is expedient for Ukraine to study and adopt this positive experience in order to improve the current legislation.

Key words: enforcement of court decisions, protection of human rights, ECHR, war, court, enforcement proceedings, debtor, recoverer, Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України спричинило дисбаланс як в судовій гілці влади, так і у системі виконавчого провадження. У такій ситуації усі зусилля держави спрямовуються на збереження життя людей. Тому під час воєнного стану інститут примусового виконання рішень зазнав численних змін і хоча вони на даний час

є і тимчасовими, проте мають єдину мету – якнайбільше сприяти населенню витримати тягар війни та її наслідки. Слід зазначити, що законодавець дуже лояльно поставився до боржників, проте на практиці виникають численні проблеми по виконанню виконавчих документів та захисту прав людини. Важливим є пошук шляхів вирішення ускладнень, які виникають у зв'язку з війною. Тому

дослідження даного питання є актуальним під час війни, оскільки навіть в таких умовах рішення судів та інших органів повинні виконуватися, а права людини захищатися. Виконавче провадження – це завершальна стадія судового процесу і без виконання рішення суду втрачається сенс правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Процедура виконавчого провадження змінили такі закони як Закон України «Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 15.03.2022 №2129-XI [1], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» від 27.07.2022 №2455-IX [2], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану від 06.05.2023 №3048-IX» [3].

Законодавчі новели ставлять у досить сприятливе становище боржників у порівнянні з стягувачами. Так, новою редакцією пункту 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» змінено порядок розпорядження фізичними особами-боржниками коштами, на які наклали арешт державні чи приватні виконавці. Під час війни фізичні особи-боржники, кошти яких арештовані можуть здійснювати видаткові операції з поточного рахунку на суму в розмірі, що протягом одного календарного місяця не перевищує 2-х розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом про Державний бюджет України на 1 січня поточного календарного року, тобто 13 400 грн. Окрім цього, сплачувати податки, збори без урахування такого арешту, за умови, що такий поточний рахунок визначений для здійснення видаткових операцій у порядку встановленому цим підпунктом. Тобто, боржник має гарантовану суму на рахунку і може нею вільно розпоряджатися [1].

До закінчення війни фізичні особи-боржники «можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень» [1]. Окрім цього, «припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації)» [1]. Проте щодо стягувача ніяких гарантій чи сприяння ми не бачимо з боку законодавця. Фактично процес виконання виконавчих документів по «малозначних справах» заморожується. Проблема є те, що строки виконання судових рішень затягуються, а це суперечить вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо виконання судового рішення упродовж розумного строку (справи «Горнсбі проти Греції» від 19 березня 1997 року, «Ромашов проти України» від 27 липня 2004 року, «Дубенко проти України» від 11 січня 2005 року, «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року та інші)» [4].

Окрім цього, найбільше скарг до ЄСПЛ подаються саме щодо невиконання судових рішень. Так, у Рішенні «Горнсбі проти Греції» від 19 березня 1997 р. зазначається: «... п. 1 ст. 6 Конвенції закріплює за кожним право звертатися в суд у випадку будь-якого спору про його цивільні права і обов'язки; таким чином вона містить в собі «право на суд», одним із аспектів якого є право на доступ до правосуддя, яке є правом порушувати позовне провадження в судах по питаннях цивільно-правового характеру. Проте, таке право було б ілюзорним, якби правова система держави-учасника Європейської Конвенції допускала, щоб судові рішення, яке вступило в законну силу і є обов'язковим до виконання, залишалося б неді-

ючим по відношенню до однієї сторони на шкоду її інтересам. Немислимо, що п. 1 ст. 6 Конвенції, детально описуючий процесуальні гарантії сторін – справедливий, публічний і проведений в розумний строк розгляд – не передбачав би захисту процесу виконання судових рішень; тлумачення ст. 6 Конвенції виключно в рамках забезпечення лише права на звернення в суд і порядку судового розгляду швидше за все привело б до ситуації несумісних з принципом верховенства права, який держави-учасниці Європейської Конвенції зобов'язалися дотримуватися, підписавши Конвенцію. Виконання судового рішення, прийнятого будь-яким судом, повинно, таким чином, розглядатися як складова «судового розгляду» за змістом ст. 6 Конвенції» [5].

Аналізуючи дану ситуацію Ю. Сівовна приходять до висновку, що під час війни держава фактично зберігає доходи боржника шляхом обмеження прав стягувача. У держави гуманний підхід до боржників. Окрім того, що права стягувача порушені боржниками внаслідок невиконання зобов'язань боржником, то тепер ще і «заморожується» сам процес виконання з боку держави. Виходить, що боржники внаслідок війни отримали захист, а стягувачі є незахищені, «оскільки держава (сподіваємось, тимчасово) частково припиняє виконання свого обов'язку щодо виконання судових рішень» [6].

Наступним жестом доброї волі держави є невиконання під час війни рішень судів, де боржниками виступають підприємства оборонно-промислового комплексу, органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, установи та організації, які входять до складу Збройних Сил України. На період дії воєнного стану вчинення виконавчих дій у виконавчих провадженнях з виконання таких рішень зупиняється. Тоді виходить що нема сенсу подавати позови до військового ВНЗ про поновлення студента у ВУЗі у зв'язку із відрахуванням, працівники навчального закладу позбавляються захисту своїх трудових прав; військовослужбовець, члени сім'ї померлого захисника України на період воєнного стану позбавляються права на виконання судового рішення. Виходить не доцільно і позов подавати, оскільки рішення суду не буде виконуватися до закінчення воєнного стану [3].

Новелою є і те, що у відповідності до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» «зупиняється дія постанов державних виконавців про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії» [3].

У відповідності до п. 3 ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» одним із способів впливу на боржника по сплаті аліментів є тимчасове обмеження у праві користування зброєю [7]. Проте у даній ситуації законодавець чомусь більше думає про боржника, а не про стягувача, який зазнає як негативні наслідки війни, так ще і не виконання судового рішення з боку стягувача, який тепер ще і захищений законом. Виходить у статусі боржника під час війни вигідніше бути, ніж у статусі стягувача. Такі «спільги» з боку законодавця призводять до того, що показники реального фактичного виконання в Україні падають до катастрофічного рівня і досягнення європейського рівня виконання є недосяжною мрією. Це є загрозою на шляху приєднання України до Європейського Союзу, оскільки вимогою європейської спільноти є судова реформа і окремим пунктом виділено покращення виконання рішень судів.

Як справедливо вважає голова Асоціації приватних виконавців України В. Чепурний до початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну показник виконання був дуже низьким в Україні. Так, кредиторам повертали тільки 2,6 % належних їм сум, тобто зі 100 грн стягувач отримувал лише 2,60 грн. Тепер у зв'язку з падінням економіки та війною він може стати ще нижчим. І для цього є різні причини. Одні пов'язані з війною, а інші давні і системні. Після 25 лютого 2022 року виконання судових рішень зупинилося, а приватні виконавці мають багато проблем щодо виконання [8].

Тому В. Чепурний справедливо пропонує запровадити повноцінну систему арешту коштів боржників, бо це «може стати однією із основ економічної безпеки держави». Проблемою на практиці є те, що деякі банки після початку війни взагалі відключилися від автоматизованого арешту, наприклад «Альфа Банк» [8].

Наступною проблемою є те, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну боржники з метою збереження життя виїхали за кордон і «залишили» в Україні свої борги. Тому ця категорія громадян в Україні є проблемною, оскільки майно цих боржників здебільшого або зруйноване, або знаходиться на окупованих територіях. Тому така ситуація з виконання рішень судів в Україні на даний час є катастрофічною.

Недарма ЄСПЛ виділяє таку проблему в Україні як тривале невиконання рішень національних судів. При розгляді справи «Воскобойник проти України» ЄСПЛ вказав наступне: «Суд зазначає, що тривалість судового провадження у справі становила один місяць і п'ять днів, починаючи з подання позову до суду 2 червня 2000 року і до винесення рішення на її користь 7 липня 2000 року. Тривалість виконавчого провадження на сьогоднішній день становить приблизно вісім років та чотири місяці з дати прийняття остаточного рішення. Суд підкреслює, що у справах щодо тривалості цивільного провадження є другою стадією провадження по суті і що оспорувань право знаходить свою ефективну реалізацію тільки в момент виконання. Тоді як надмірна тривалість провадження зумовлена тривалістю виконавчого провадження, тому не слід відокремлювати виконавче провадження, а розглядати провадження в цілому. У цій справі загальна тривалість провадження, в тому числі стадії судового провадження та стадії виконавчого провадження, становить вісім років і чотири місяці. Суд вже розглядав справи, що порушують питання, аналогічні питанням у даній справі, і встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Після розгляду всіх матеріалів, які були йому надані, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, які могли б привести до іншого висновку в даній справі. Тому мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції» [9].

У рішенні ЄСПЛ «Півень проти України» Суд визнав тривале невиконання судового рішення як порушення права на справедливий суд. Справа стосувалася тривалого невиконання рішення суду щодо стягнення заборгованості з виплат за вислугу років педагогічним працівникам і суд зазначив, «що державний орган не може посилається на відсутність коштів, щоб не виплачувати борг, підтверджений судовим рішенням» [10].

Як зазначає П.Д. Гуйван: «Фіксує систематичні порушення прав українців щодо тривалого невиконання судових рішень, що свідчить про іронічність даного порушення в нашій державі, Велика Палата Європейського Суду з прав людини, розглядаючи справу «Бурмич та інші проти України», зазначила наступне. Попри численні рішення ЄСПЛ проти України, у яких було зафіксовано дані порушення (до прикладу, пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року), національній правовій системі поки не вдалося здійснити необхідні загальні заходи, здатні вирішити корінні причини системної проблеми, визначеної Судом, і забезпечити ефек-

тивний засіб захисту усіх потерпілих на національному рівні. Незважаючи на основні рекомендації, надані протягом багатьох років, зокрема у п'яти проміжних резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи, в яких було закликає Україну в першочерговому порядку прийняти необхідні заходи у своїй внутрішній правовій системі та прийняти рішучі дії без подальшої затримки, включаючи реалізацію наступної тріступеневої стратегії, прогресу у даній царині досягти не вдалося. В Україні зазвичай остаточні судові рішення виконуються роками (іноді десятиліттями), або не виконуються зовсім [11, с. 482-483].

У зв'язку з прагненням України стати повноправним членом ЄС позитивним кроком з боку Кабінету Міністрів України є подання законопроекту №9363 щодо цифровізації виконавчого провадження [12], що передбачає автоматизований арешт коштів на депозитних рахунках боржників. Законопроектом передбачається, що банки не продовжуватимуть депозитні договори, а накладатимуть на них арешт і стягуватимуть відповідну суму боргу з депозиту. Вважаємо, що це є великим кроком вперед на шляху покращення стану виконання виконавчих документів в Україні, оскільки часто спостерігалися на практиці ситуації, коли боржник не має офіційного доходу, проте має депозитні рахунки в банках, але звернути стягнення на них неможливо. Окрім цього, позитивним моментом у законопроекті є те, що «за наявності відомостей про наявність у боржника транспортного засобу в Єдиному реєстрі боржників, територіальні органи МВС відмовляють у проведенні реєстрації» [12].

Вважаємо, що нашій державі доцільно переймати досвід Ізраїлю, як воюючої держави, для удосконалення виконавчого провадження. Так, у цій державі досконалою є не лише армія, медицина, освіта, але і система виконання судових рішень, тому війна має і позитивний ефект, оскільки стимулює державу до вдосконалення.

Позитивним моментом є те, що в Ізраїлі кредитор за рішенням суду може вимагати, щоб боржника було викликано для проведення перевірки «фінансової спроможності» і це дає змогу визначити чи боржник може виконати судові рішення, оскільки законодавством передбачена можливість подання клопотання про арешт активів відповідача до винесення рішення, якщо є підстави вважати, що відповідач не виконає судові рішення. Це захищає інтереси стягувача в майбутньому [13].

Окрім цього, законодавством Ізраїлю про виконавче провадження та Законом про платіжні картки передбачено обмеження боржника у користуванні платіжною картою, яке представляє собою закінчення договору боржника про користування платіжною картою.

Для прикладу, до постановлення рішення суду позивач може подати заяву про отримання наказу про тимчасову заборону здійснювати відповідачу будь-які дії, пов'язані з активами та коштами. Арешт застосовується до коштів та активів відповідача, який в майбутньому може стати потенційним боржником за рішенням суду. Арешт діє до моменту винесення судового рішення, а згодом може дозволити суду або органам виконання рішень видавати розпорядження про продаж арештованого майна для забезпечення виконання судового рішення [13].

Отже, на підставі вищевказаного ми приходимо до **висновку**, що воєнний стан не має бути підставою для невиконання судових рішень та рішень інших органів. Це повинна бути лише короточасна «пільга» для боржників, бо тривале невиконання рішень судів розглядається ЄСПЛ як порушення права на справедливий суд, а це суперечить поставленим Україною завданням щодо членства у ЄС. Адже однією із вимог до нашої держави є судова реформа, яка включає і виконавче провадження як завершальну стадію судового процесу. Тому Україні, як воюючій державі, необхідно удосконалювати законодавство про виконавче провадження і переймати досвід не лише держав Європейського Союзу, але й Ізраїлю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15.03.2022 № 2129-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану»: Закон України від 27.07.2022 № 2455-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-20#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11.04.2023 № 3048-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text> (дата звернення: 22.05.2023).
4. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.14 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 22.05.2023).
5. Рішення ЄСПЛ від 19 березня 1997 року у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece). URL: <http://echr.coe.int/echr>. (дата звернення: 22.05.2023).
6. Ю. Сівовна. Особливості виконання судових рішень під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211538_osoblivost-vikonannya-sudovikh-rshen-pd-chas-voynogo-stanu (дата звернення: 28.05.2023).
7. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 07.06.2023).
8. В. Чепурний. Виконавче провадження в умовах війни: нові виклики і давні проблеми. URL: [HTTPS://PRAVO.UA/VYKONAVCHE-PROVADZHENNIA-V-UMOVAKH-VIINY-NOVI-VYKLYKY-I-DAVNI-PROBLEMY/](https://pravo.ua/vykonavche-provadhennia-v-umovakh-voini-novi-vyklyky-i-davni-problemy/) дата звернення: 07.06.2023).
9. Рішення ЄСПЛ від 12 березня 2009 року у справі «Воскобойник проти України», заява № 39874/05. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_468#Text (дата звернення: 07.06.2023).
10. Рішення ЄСПЛ від 29 червня 2004 року у справі «Півень проти України», заява № 56849/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_222#Text (дата звернення: 07.06.2023).
11. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами: монографія. Харків: Право, 2019. 584 с.
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження: Проект Закону від 07.06.2023 № 9363. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42073> (дата звернення: 07.06.2023).
13. Joseph (Yossi) Ashkenazi, Haim Machluf, Avinadav Preuss. Law and Practice. URL: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/enforcement-of-judgments-2022/israel> (дата звернення: 15.06.2023).